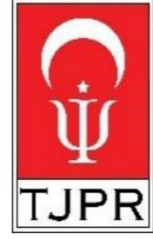

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 3 • Haziran 2021 • 91-113
Issue: 3 • June 2021 • 91-113

**Türk Din Psikolojisi Çalışmalarında
'Yetişkinlik Dönemi Dinsel Gelişimi' Literatürü
(1966-2021) Üzerine Bir Araştırma**

A Research on 'Religious Development in Adulthood' Literature
(1966-2021) in Turkish Psychology of Religion Studies

Kader Cansu Abay

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: dipakademi23@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3625-9394
Balıkesir / Türkiye

MA Student
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-mail: dipakademi23@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3625-9394
Balıkesir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	13 Mayıs 2021 • 13 May 2021
Kabul Tarihi • Accepted	24 Haziran 2021 • 24 June 2021

Ö z e t

Bu araştırmanın amacı, Türk din psikolojisi çalışmalarında yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine bir literatür (1966-2021) taraması yapmak ve bu çalışmaların genel durumunu belirlemektir. Ayrıca bu makalede, dinsel gelişim dönemlerinden ‘yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi’ üzerine araştırma yapmayı planlayan araştırmacıların kaynak tarama ihtiyacını gidermek de hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda makalede, 1966-2021 yılları arasında ‘yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi’ konusunda alana kazandırılmış ‘kitap, tez, makale, bildiri, çeviri ve ansiklopedi maddesi’ türündeki Türkçe yazılan araştırmalar, akademik ürün çeşitliliğine göre gruplanarak bir araya toplanmıştır. 1966-2021 yılları arasında bu çalışmalarda meydana gelen gelişim ve değişimi panoromik biçimde gözleme fırsatı sunan bu makalede, metodolojik olarak literatür tarama modeli kullanılmıştır. Yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine Türkiye’de yapılan araştırmalar Ulusal Tez Merkezi, Dergi Park Akademik, İslam Araştırmaları Merkezi, Google Akademik, Milli Kütüphane ve İslam Ansiklopedisi (n=6) internet veritabanları kullanılarak taranmıştır. Tarama sonucundan elde edilen veriler incelendiğinde; akademik ürünlerin türlerine göre nicel dağılımlarına bakıldığında, taranan kaynakların % 6’sını kitapların (n=8), % 53’ünü tezlerin (n=73), % 23’ünü makalelerin (n=32), % 14’ünü bildirilerin (n=20) ve % 4’ünü de çevirilerin (n=5) oluşturduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan taramalarda ise hiç (n=0) ansiklopedi maddesi olmadığı saptanmıştır. Tüm bu nicel ürün çeşitliliğine göre toplamda 138 adet akademik ürünün/kaynağın tarandığı tespit edilmiştir. Yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine (1966-2021) yapılan literatür taraması sonucunda genel bir değerlendirme yapıldığında, din pedagoglarının din psikologlarına göre bu alanda daha fazla çalışmalarının olduğu, din sosyologlarının ise din psikologlarına göre daha az çalışmalarının olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca din psikolojisi alanında çalışan araştırmacılar için konuya ilişkin şu önerilerde bulunulabilir: (i)-Türk din psikolojisi literatürünü zenginleştirmek için her yıl düzenli olarak yapılan din psikologları toplantılarında, yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine yapılacak tez çalışmalarını ve yayınlarını özendirmek amaçlı bazı önerilerde bulunup prensip kararları alınabilir. (ii)-Ayrıca düzenli aralıklarla söz konusu gelişim döneminde yapılan çalışmaların güncellenebilmesi amacıyla bibliyografi ve literatür çalışmaları sürdürülebilir. Böylece bu konu üzerine çalışacak din psikologlarının söz konusu kaynaklara erişimi sağlanabilir ve literatür eksikliğine ilişkin problemleri daha kolay aşılabilir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Yetişkinlik dönemi • Dinsel gelişim
Literatür • Bilim tarihi

A b s t r a c t

The aim of this article is to make a literature review (from 1966 to 2021) on religious development in adulthood in Turkish psychology of religion studies and to determine the general circumstances of these studies. In addition, this article also aims to meet the resource scanning needs of researchers who are planning to conduct research on "religious development in adulthood" among periods of religious development. In line with these targets, in the article, the works written in Turkish in the form of "books, theses, articles, papers, translations and encyclopedia articles" on "religious development in adulthood" between years 1966 and 2021 were grouped together according to the variety of academic products. In this article, which offers the opportunity to observe the development and change that took place in these studies, the literature review model was used methodologically. Research on religious development in adulthood in Turkey were scanned using the internet databases of the National Thesis Center, Dergi Park Academic, Islamic Studies Center, Google Scholar, National Library of Turkey and the Encyclopedia of Islam (n=6). When the data obtained from the scan results are examined; the quantitative distribution of academic products according to their types are, 6% (n=8), 53% theses (n=73), 23% articles (n=32), 14% papers (n=20) and 4% translations (n=5). In the searches made on the subject, it is found out that there were not any (n=0) encyclopedia article. It is determined that a total of 138 academic products/resources were scanned according to all these quantitative product diversity. When a general evaluation is made as a result of the literature review on religious development in adulthood (1966-2021), it is observed that pedagogues of religion had more work in this field than psychologists of religion, while sociologists of religion had less work than psychologists of religion. In addition, the following recommendations can be given to researchers working in the field of psychology of religion: (i)-In order to enrich the Turkish psychology of religion literature, some suggestions and principle decisions might be made in order to encourage studies and publications on religious development in adulthood at the annual meetings of the psychologists of religion. (ii)-Besides, bibliography and literature studies might continue in order to update the studies in the mentioned period of development at regular intervals.

K e y w o r d s

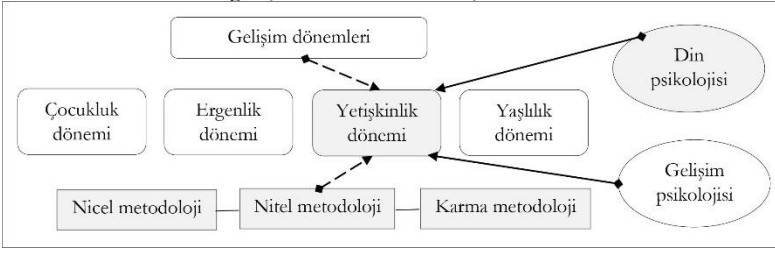
Psychology of religion • Adulthood • Religious development
Literature • History of science

Giriş

Dinin insan davranışı üzerindeki etkilerini ve yansımalarını inceleme konusu yapan din psikolojisi, 'öznel din' bağlamında bireyin dinsel boyutlarının psiko-teolojik içerikleriyle ilgilenir. Bu nedenle bireyin, dinsel nitelik taşıyan tüm ruhsal yaşam ve davranış alanları, din psikolojisinin inceleme ve araştırma konusudur (Koç, 2005: 41).

Birbirinden farklı pekçok konuyu alt araştırma konusu yapan din psikolojisi bilim dalı, gelişim psikolojisiyle ortak çalışma alanı olan gelişim dönemleriyle de ilgilenir. Bu kapsamda gelişim psikolojisi, bireylerin bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere beş temel gelişim dönemlerindeki psiko-motor, psiko-sosyal, duyuşsal ve bilişsel gelişimlerini incelerken, din psikolojisi ise daha çok adı geçen bu gelişim dönemlerindeki bireylerin ahlaki ve dinsel gelişimlerini araştırır (ayrıca bkz. Şekil-1).

Şekil-1:
Dinsel gelişim dönemleri araştırma konuları

Din psikolojisinin bir alt araştırma konusu olan dinsel gelişim psikolojisi, bireyin gelişim dönemleri boyunca dinsel deneyimlerini inceleyen, maneviyatındaki gelişim ve değişimleri gözlemleyip, onlar hakkında sebep sonuç ilişkisi kurar. Dinsel gelişim, yaşam boyu devam eden dinamik ve spesifik bir süreçtir. Doğası gereği inanma eğilimiyle dünyaya gelen bireyin sahip olduğu dinsel inanç, zamanla aile, coğrafya ve kültür gibi bazı sosyo-demografik özelliklerin de etkisiyle dinamik değişim ve gelişim gösterebilir. Her bireyin kişilik özellikleri farklı olabildiği gibi yetiştirilme tarzı, yaşadığı çevre ve bu çevreyi algılama şekilleri de farklıdır. Dinsel algılama ve yaşama biçimlerinde farklılıklara neden olabilen bu durumda ise bireye özgü farklı dindarlık tipleri ortaya çıkar (Karaca, 2011: 159).

Gelişim psikolojisi literatürüne bakıldığında gelişim dönemlerine ilişkin sınıflandırma konusunda ortak bir görüş olmamakla birlikte yetişkinlik dönemi kendi içerisinde ilk, orta ve son yetişkinlik gibi alt gelişim dönemlerinden oluşur. Bu kapsamda bazı gelişim psikologlarının ise

son yetişkinlik dönemini yaşlılık dönemi kapsamında değerlendirdiği de görülür (Kurnaz, 2015: 63). Din psikoloğu Hökeleki (1998) ise yetişkinlik dönemini 22 ile 60 yaşları arası olarak değerlendirmiştir (Hökeleki, 1998: 282-286).

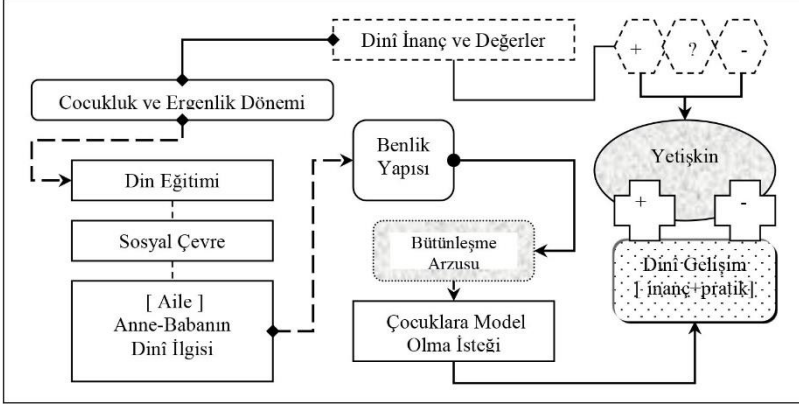
Dinsel gelişimin başladığı çocukluk döneminde bireyin psiko-sosyal faktörlerin etkisiyle de yaşamış olduğu bazı deneyimler, sonraki gelişim dönemlerde onun dinsel gelişimini olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Bu ve benzeri nedenlerin sonucunda yetişkin birey, dinsel yaşamına ilişkin konuların bazılarını kabul, bazılarını ise reddetme eğilimi taşıyabilir (Koç, 2008: 29).

İlk yetişkinlik evresinde birey var olan dinsel inanç ve değerlerini test etmeye başlar. Dış otoriteden iç otoriteye yönelen yetişkin birey, kaçınılmaz bir gerilimle yüzleşmekle birlikte gerçeğin, hem çok boyutlu hem de kaynağı açısından birbiriyle bağlantılı ve uyumlu olduğunu düşünebilir. Eleştirel bir bakış açısıyla dinsel inanç ve değerlerin yeniden yapılandırıldığı bu gelişim döneminde, bilinçli bir özerk inanç sistemi gelişme potansiyeli vardır (Tokur, 2020: 78).

Öte yandan konuya ben-ötesi psikolojisi açısından bakıldığında ise temelde bir benlik krizi olarak ortaya çıkan orta yaş kriziyle başa çıkabilmek için çeşitli yollarla manevi arayış içerisine giren yetişkin birey, maneviyata dayalı metafizik derinliğe sahip olamadığı zaman nefes aşamalarında düşünüş yaşayabilir. Psikiyatr Merter'e (2017) göre bu durumun sonucu olarak, yetişkin bireyde, 'manevi aidiyetsizlik depresyonu' ortaya çıkabilir. Adı geçen bu depresyon türünde, anlam arayışı içindeki yetişkin bireyde içinde bulunduğu yaşamsal durum bir anlam ifade etmediği için bir aidiyetsizlik duygusu oluşur. Modern dönemdeki sekülerleşmenin etkisiyle ortaya çıkan bu yeni depresyon türü, 'Kaliforniya Sendromu' çerçevesinde sessizce belirginleşen yeni patolojiler grubu içerisinde değerlendirilebilir (Merter, 2017: 392-393).

Yetişkin bireyin psikolojik, sosyal ve biyolojik nedenlerle ilişkili olarak özellikle ileri yetişkinlik dönemine doğru fiziksel fonksiyonlarında düşünüş meydana gelirken zihin fonksiyonları büyük ölçüde devam eder. Bu dönemin en belirgin özellikleri ise bilgelik, erdemlilik, karar verme, özgecilik, merhamet, sevgi ve geniş kavrama gücü şeklinde sıralanabilir (Uysal, 2006: 215). Yine bu dönemde genetik, bilişsel, duygusal, cinsiyet, olgunlaşma, öğrenme ve vicdan gibi bazı bireysel faktörler, yetişkin bireyin dinsel gelişim potansiyelini belirler. Dolayısıyla aile, dinsel sosyalizasyon, okul, eğitim, evlilik ve cinsler arası ilişkiler gibi sosyal etmenler de dinsel gelişime yön vererek var olan potansiyelin açığa çıkıp şekillenmesine sebep olabilir (Karaca, 2016: 21-46; ayrıca krş. Şekil-2).

Şekil-2:
Yetişkinlik dönemi dinsel gelişimini etkileyen psiko-sosyal faktörler
(Koç, 2008: 28)

Yukarıdaki Şekil-2’de, çocukluk ve ergenlik dönemi ile yetişkinlik dönemi arasındaki dinsel gelişim etkileşimi yer almaktadır. Din psikoloğu Koç (2008) tarafından çizilen bu şekilde görüldüğü gibi çocukluk ve ergenlik dönemindeki dinsel gelişimi etkileyen psiko-sosyal faktörlerin yetişkinlik dönemine olumlu veya olumsuz aktarımı söz konusudur (Koç, 2008: 28).

İlk yetişkinlik dönemindeki bireyin içinde bulunduğu ruhsal durum, orta yetişkinlik ve sonrasında yaşanacak olan dinsel yaşamın alt yapısını oluşturması bakımından önemlidir. Daha derin ve mistik dinsel arzuların baskın olduğu mistik tutum ve davranışlara yönelme bu dönemin dinsel gelişim özelliklerindedir. İlk yetişkinlik döneminde birey, giderek temel yetişkinlik kimliğini oluşturur. Duygusalıktan akılcılığa doğru bir değişim söz konusudur. Bağımsızlık, kişilik ve yakın ilişkiler bu dönemi diğerlerinden ayıran en önemli üç özelliktir. Öte yandan olgunluk, güçlülük, hızlılık, dayanma gücü ve üretkenlik bu dönemin öne çıkan diğer özelliklerindedir. Ergenlik döneminde yaşanan kararsızlık ve şüphe gibi psikolojik dalgalanmalar yetişkinlik döneminde yerini dengelemeye, eski inanç ve değerleri gözden geçirmeye ve yeniden düzenlemeye bırakır (Uysal, 2006: 214-222).

Bu makalenin amacı, 1966 ile 2021 yılları arasındaki ‘yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi’ konusu hakkında yazılan kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler, ansiklopedi maddeleri ve çeviriler bir araya toplanarak ilgili alanda yapılan çalışmalarda zaman içerisinde meydana gelen gelişim ve değişimi bir bütün olarak gözlemleyebilmektir. Aynı zamanda makalede metodolojik olarak belgesel tarama tekniği kullanılarak literatür taraması yapılmıştır (Karasar, 2016: 229).

Her çalışmanın olduğu gibi bu makalenin de yöntemsel ve kaynaklı bazı sınırlılıkları vardır. Bu literatür çalışmasının sınırlılıkları ise şunlardır:

(i)-Türk din psikolojisi araştırmalarında dinsel gelişim dönemleri üst başlığında değerlendirilebilecek olan bu literatür taraması, ‘yetişkinlik dönemi’ ile sınırlandırılmıştır.

(ii)-Akademik ürün başlığında yetişkinlik dönemine ilişkin belirlenen kelimelerin olmadığı fakat ampirik desenli çalışmalarda örnekleminin yetişkinlik dönemi olduğu çalışmalar bu araştırma kapsamına alınmamıştır.

(iii)-Literatür taramasına konu olan ‘yetişkinlik dönemi’ üzerine yapılan araştırmalar, ana-akım yaklaşım dikkate alınarak din psikolojisiyle sınırlandırılmıştır. Ancak başlıkta direkt din psikolojisini çağrıştırmayan fakat çalışma içeriğinde din psikolojisini kapsayan disiplinler arası nitelikteki diğer çalışmalara da yer verilmiştir.

(iv)-Bu literatür taraması internet tabanlı yapılmıştır. Bu bağlamda tezler için “Ulusal Tez Merkezi” (<https://tez.yok.gov.tr>); makaleler, bildiriler ve çeviriler için “Türkiye Diyanet Vakfı - İslâm Araştırmaları Merkezi” (<http://ktp2.isam.org.tr>); ve “Dergi Park Akademik” (<https://dergipark.org.tr/tr/>); kitaplar için “Google Akademik, Milli Kütüphane” (<https://scholar.google.com.tr>; (<https://www.mkutup.gov.tr>); ansiklopedi maddeleri için “Türkiye Diyanet Vakfı - İslâm Ansiklopedisi”nin (<https://www.islamansiklopedisi.org.tr>) internet ortamındaki veri tabanları kullanılmıştır. Dolayısıyla elde edilen literatür, bu kaynaklardan elde edilen verilerle sınırlıdır.

(v)-Bu çalışmaya özgü literatür taraması yapılırken ‘yetişkin, erişkin, yetişkinlik, genç yetişkinlik, ilk yetişkinlik, orta yaş, son yetişkinlik, 25-60 yaş’ anahtar kavramları kullanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada ulaşılan literatür, adı geçen bu anahtar kavramların taranması sonucunda elde edilen kaynaklarla sınırlandırılmıştır.

a. Yetişkinlik Dönemi Dinsel Gelişimi Literatürü

Yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine literatür taramasını içeren makalenin bu bölümünde, akademik ürün türü olarak sırasıyla “(a) kitaplar, (b) tezler, (c) makaleler, (d) bildiriler, (e) çeviriler ve (f) ansiklopedi maddeleri”nde yer alan kaynaklar bulunmaktadır.

a.a. Kitaplar

Makalenin bu bölümünde yer verilen kitapların bibliyografik nitelendirme yazım formatı APA sistemine uygun olarak “yazar soyadı ve adı, basım yılı, kitap adı, basım yeri, yayınevi adı” biçiminde düzenlenmiştir.

1. Bayraktar, M. F. (ed.). (2006). *Yetişkinlik dönemi eğitimi ve problemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
2. Dodurgalı, A. (2002). *Sevgi peygamberi ve yetişkin din eğitimi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
3. Kayıklık, H. (2003). *Orta yaş ve yaşlılıkta dinsel eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.
4. Kılavuz, M. A. (2005). *Kur'an kurslarında yetişkin din eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitabevi.
5. Köylü, M. (2000). *Yetişkin din eğitiminin teorik temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları.
6. Köylü, M. (2020). *Yetişkinlik dönemi din eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
7. Mehmedoğlu, Y. (2001). *Erişkin bireyin kendilik bilinci ve din eğitimi*. Rağbet Yayınları.
8. Neiman, S. (2016). *Ablâki açıklık yetişkin idealistler için bir kılavuz*. (çev. N. Tokdoğan). İstanbul: İletişim Yayınları.

a.b. Tezler

Makalenin bu bölümünde yer verilen tezlerin bibliyografik nitelendirme yazım formatı APA sistemine uygun olarak, “yazar soyadı ve adı, yıl, tez adı, tez türü, şehir, tezin yapıldığı üniversite ve enstitü adı” biçiminde düzenlenmiştir.

1. Akdoğan, F. (2007). *Yetişkin eğitimi düzenleyen bir sivil toplum örgütü örneği: Cem evleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
2. Akgül, Z. (2019). *Yetişkin din eğitimi açısından dini iletişim ve sabır değeri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Akıncı, İ. (2020). *Genç yetişkinlerde kişilik bozukluğu inançlarının oluşumu ve aktarımında ailesel ve psikodinamik faktörler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Aksoy, E. (2019). *Yetişkinlik döneminde hayati anlamlandırma ve dindarlık ilişkisi: Gaziantep örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. Altay, K. (2014). *Yetişkinlerde tevekkül anlayışına psiko-sosyal yaklaşım*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Altınordu, B. (2005). *Gençlik, orta-yaş ve yaşlılık dönemlerindeki bireylerin geleneksel ve gündelik problem çözme performanslarının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

7. Arslan, A. (2020). *Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin ahlaki gelişim düzeylerinin eleştirel düşünme becerisi, empatik eğilim ve demografik değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

8. Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık ve mutluluk ilişkisi: İlk yetişkinlik dönemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. Aydın, D. Z. (2019). *Yetişkinlerde xenofobi, empati düzeyi ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine dahil edilmelerine ilişkin algular*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

10. Batan, S. N. (2016). *Yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık ve dini başa çıkmanın yaşam doyumuna etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

11. Beşe, S. (2016). *Yetişkin Kur'an kurslarının kuşak çatışmalarını önlemedeki rolü: Keçiören örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

12. Ceviz, F. H. (2009). *Orta yaş ve yaşlılıkta dindarlık, mistik tecrübe ve benlik saygısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

13. Coşkun, İ. (2006). *Mesnevi örneğinde yetişkinler din eğitiminde kıssa kullanımı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

14. Coşkun, S. (1991). *Hz. Peygamber'in sünnetinde yetişkinlerin eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

15. Çelik, Y. (2010). *Genç ve yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojik tablili*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

16. Çetin, H. (2018). *Üniversite mezunu yetişkin bireylerin dini tutum düzeyleri ile suçluluk-utanç duygularının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

17. Çınar, E. (2018). *İhtiyaç odaklı Kur'an kurslarında yetişkinlerin eğitimi: Ankara örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
18. Çınar, M. (2015). *Yetişkin ve yaşlılarda Tanrı'ya bağlanma tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
19. Çolak, M. (2006). *Orta yaş döneminde psikolojik, dini inanış ve davranış özellikleri: Kayseri-Hacılar örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
20. Dam, H. (2002). *Yetişkinlerin din eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
21. Demir, M. H. (2021). *Yetişkin din eğitiminde iletişim*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
22. Dokur, A. S. (2019). *Yetişkinlik dönemi kişilerarası güven ve din-darlık ilişkisinin psikolojik tablihi: Osmaniye örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
23. Ekici, K. K. (2020). *Kur'an kursları öğretim programının yetişkin din eğitimi kapsamında değerlendirilmesi: Osmaniye ili örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Elçi, K. (2016). *Çok kültürlü seküler toplumda Türk genç yetişkin kadınların dini sosyalleşmeleri: Amsterdam örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
25. Erikci, O. (2020). *Bağlanma stillerine göre varoluşçu temaların keşfi: Genç yetişkinlerin ilişkisel dünyasının fenomenolojik olarak incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
26. Erkul, E. (2010). *Kur'an kurslarında yetişkinlik dönemi din eğitimi yöntem ve teknikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
27. Esmeli, A. (2002). *18-30 yaşlar arası genç yetişkinlerde görülen ahlaki sorunların psiko-sosyal açıdan tablihi: Sapanca örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
28. Furat, A. Z. (2008). *Yetişkinlerin yaygın din eğitiminde televizyonun yeri ve fonksiyonları: İstanbul örneği - Sır dizileri ve dini programlar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

29. Gezenler, A. (2019). *Orta yetişkinlik dönemi dindarlık ve mutluluk ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

30. Güler, Ö. (2007). *Tanrı'ya yönelik atıflar, benlik algısı ve günahkârlık duygusu: Yetişkin örnekleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

31. Işık, Z. (2013). *Ebeveyni ölen yetişkinlerde dinî başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

32. İkis, M. (2013). *Orta yaş krizi ve din ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

33. Kaçar, S. (2021). *Yetişkin bireylerde benlik saygısı, boyun eğici davranış ve karakter özelliklerinin bağlanma stillerine göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

34. Kartal, E. (2019). *Kur'an kursundaki yetişkin din eğitiminin bireye ve aile yaşantısına etkileri: Kastamonu örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

35. Kılıç, A. A. (2019). *Yetişkinlerin aldıkları din eğitimi ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki: İSMEK örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

36. Kızılırmak, Ö. (2015). *Genç yetişkinlerde yaşamda anlamın maneviyat ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

37. Koç, M. (2008). *Yetişkinlik döneminde dindarlık ile benlik kavramı değişkenleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

38. Koçak, M. (2017). *Genç yetişkinlerde şiddet içeren ve içermeyen suç davranışları ile çocukluk çağı travmaları ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

39. Köftegül, Ö. (2018). *Yetişkin bireylerde ölüm kaygısı ve dindarlık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

40. Köseoğlu, S. (2018). *Kadın yetişkinlerin din eğitiminde değerler eğitimi: Kur'an kursları örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

41. Kurnaz, M. (2015). *İlk yetişkinlerde dini yönelim - mutluluk ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

42. Kurt, H. E. (2008). *Diyanet aylık derginin yetişkin din eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
43. Oğuz, E. N. (2019). *Yetişkinlerde kendine yansıtma ve içgörü, duyguları ifade etme, duygusal şemalar ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki ve çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
44. Okumuş, E. (2020). *Genç yetişkinlerde narsisizm ve dindarlık ilişkisi Kayseri: Kocasinan ilçesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
45. Özbek, M. (1999). *Yetişkinlere yönelik din eğitiminin teorik analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
46. Özdemir, Ö. (2013). *Aile irşat ve rehberlik bürolarının yetişkin din eğitimine katkısı: Adana ili örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
47. Özkan, B. (2019). *Yetişkinlerde bağlanma stilleri ve dini başa çıkma ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
48. Özsoy, G. (2019). *Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerde yaşantısal kaçınma, kendinelik ve bilişsel esnekliğin, kaygı ile belirsizliğe tahammülsüzlük ilişkisindeki rolü: Bir model denemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
49. Semiz, H. (2011). *Kur'an kurslarında yetişkin kadınların din eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
50. Sevindik, D. (2015). *Orta yaş bireylerde dindarlık ve mutluluk ilişkisi: Denizli örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
51. Solak, H. S. (2012). *Fobik ve omurilik felçlisi yetişkinlerde dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
52. Söylemez, E. (2009). *31-40 yaşları arasında inanç gelişimi ve eğitimi: James W. Fowler'a göre inanç gelişimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
53. Süngü, S. (2011). *Kur'an kurslarında yetişkin kadınların din eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

54. Şahin S. (2001). *Türk genç yetişkinlerin romantik ilişkileri: Aşk tutumları, ilişki tatminleri, psikolojik sağlıkları ve genişleyen benlikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

55. Şimşek, P. (2016). *Yetişkinlerin psikolojik yardım alma tutumlarının incelenmesi: Mardin ili örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

56. Taner, A. E. (2019). *Beliren yetişkinlerin kendini sevme ile öz-yeterlik özelliklerinin çocukluk deneyimleri ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

57. Tellioglu, B. (2015). *İlk yetişkinlik döneminde sorumluluk ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

58. Temiz, F. K. (2019). *Yetişkinlik döneminde manevi hayat ve psikolojik değeri: İstanbul-Bakırköy Güngören örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

59. Temiz, Y. E. (2014). *Yetişkinlerde dini başa çıkma yöntemi olarak dua*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

60. Turan, İ. (2005). *Dini içerikli televizyon programlarının yetişkinler üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

61. Turgut, A. (2017). *İlk yetişkinlerde dua tutumları-psikolojik iyi olma ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

62. Tülü, İ. A. (2020). *Genç yetişkinlerde cinsel suçlara yönelik bilişsel çarpıtmalar: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

63. Türker, N. Y. (2018). *Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik sağlamlık ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

64. Uçanok, Z. (2001). *Gelişimsel düzenleme modeli çerçevesinde genç yetişkin, orta yaş ve yaşlılıkta kontrol stratejilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

65. Ünal, A. (2008). *Yetişkinlerde din olgusu ve Kur'an kurslarında öğretim: Ankara ili örneğinde bir alan araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

66. Vural, M. E. (2016). *Yetişkinlerde alçakgönüllülük, dindarlık ve psikolojik iyi oluş ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

67. Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaşlar arası kişilerde dinî hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

68. Yayan, G. (2018). *Orta yaş grubundaki bireylerin otomatik düşünce düzeylerinin depresyon, anksiyete ve pozitif-negatif duygular üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

69. Yeniçeri, Z.(2013). *Yetişkinlik döneminde benlik yönelimlerinin iyi oluş üzerindeki etkisi: Hayatta anlam bulmanın, ölüme yönelik tutumların ve dinsel görüşün aracı rolleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

70. Yıldırım, S. (2020). *Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi: Antalya kamu çalışanları örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

71. Yılmaz, C. A. (2020). *Ebeveyn reddi ve yetişkin hayatındaki güçlükler: Kendi kendini engelleyen yapıların aracı bileşenlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

72. Yılmaz, E. (2017). *Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanlarda benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma: Bilecik örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

73. Yoğurtcu, F. (2009). *Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

a.c. Makaleler

Makalenin bu bölümünde yer verilen makalelerin bibliyografik nitelendirme yazım formatında APA stili kullanıldığı için “yazar soyadı ve adı, yayın yılı, makale adı, dergi adı, cilt ve sayı, sayfa sayısı” biçiminde alfabetik dizilime göre düzenlenmiştir.

1. Akbarian, F. (2009). Yetişkinlerin dini kimliklerini kazanmada yaşam değerlerinin rolü. *Kültür Evreni*, 1(2), 295-300.

2. Aydın, M. (2018). Genç yetişkinlerde mutluluğun özgünlük ve kişisel erdemler açısından incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1023-1030.

3. Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231.

4. Bedir, F. N. (2017). Yetişkinlerin çocukluk anılarındaki Tanrı imgesinin analizi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(32), 717-740.

5. Coşkun, S. (2006). Yetişkin eğitimi bağlamında Hz. Peygamber'in kadınları eğitim siyaseti. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 75-93.

6. Çamdibi, H. M. (2005). Yetişkinler eğitiminde iletişim. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 15, 33-47.

7. Dam, H. (2003). Yetişkinlere göre yetişkin din eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 31-54.

8. Demirkan F. S. (2020). Yetişkin kronik hastalarda Allah'a bağlanma, duygu durumu ve yaşan memnuniyeti ilişkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 449-482.

9. Fersahoğlu, Y. (2001). Yetişkinlerin din eğitim ve öğretiminde yardım etme bilinci. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20, 145-159.

10. Göcen, G. (2013). Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dini yönelim ilişkisi: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 97-130.

11. Hatun, D. & Yılmaz, M. (2020). Türk yetişkinlerin dindarlığı ve kürtaja yönelik toplumsal tutumları: İslami Perspektiften. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(42), 443-456.

12. İder, S. (2019). Yetişkinlerde mahremiyet algısının kaynağına ilişkin nitel bir araştırma. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 109-122.

13. Kayadibi, F. (2014). Yetişkin din eğitimi: Sorunlar - çözüm önerileri. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 41-59

14. Kılavuz, M. A. (2002). Yetişkinlik ve yaşlılık döneminde eğitim ve din eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), s. 59-72.

15. Kılavuz, M. A. (2003). Yetişkin din eğitimcilerinde bulunması gereken özellikler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 135-152.

16. Kımtır, N. & Köftegül, Ö. Yetişkinlerde ölüm kaygısı ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(36), 55-82.

17. Koç, M. (2009). Dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 473-493.

18. Koç, M. (2009). Dindarlık ile empatik eğilim: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 43, 1-18.
19. Koç, M. (2009). Dindarlık ile kendini izleme ilişkisi üzerine bir araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 41, 127-144.
20. Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile benlik saygısı arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 46, 35-58.
21. Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile dindarlık arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
22. Koç, M. (2015). Demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(34), 133-157.
23. Koç, M. (2016). Demografik özellikler ile empatik eğilim arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 25-47.
24. Köylü, M. (1998). Yetişkin eğitimi: Tanımı, alanı ve tarihî gelişimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5, 169-194.
25. Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
26. Temiz, Y. E. (2019). İlk yetişkinlik dönemindeki bireylerde dua ve başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 177-206.
27. Topuz, İ. (2013). Dindarlık tipolojileri ile benlik saygısı arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 139-154.
28. Tosun, C. & Çolak, S. (2020). Kadın yetişkinlerin değerleri ve Kur'an kurslarında değerler eğitimi. *İslâmi Araştırmalar*, 31(1), 50-71.
29. Turan, İ. (2007). Televizyondaki dini içerikli programların yetişkinler üzerindeki etkileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 223-245.
30. Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56.
31. Yüce, M. (1968). Kur'ân-ı Kerim kurslarının yetişkin kimselere de teşmili lazımdır. *Diyanet İlmi Dergi*, 7(72-73), 129.
32. Yüzendağ, A. (1966). Yetişkinlerin eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*, 5(5), 100-101.

a.d. Bildiriler

Makalenin bu bölümünde yer verilen bildirilerin bibliyografik nitelendirme yazım formatı APA sistemine özgü olarak “yazar soyadı ve adı, yayın yılı, bildiri adı, (içinde) eser (sempozyum/kongre) adı, sayfa sayısı” biçiminde alfabetik dizilime göre düzenlenmiştir.

1. Akyüz, A. (2006). Bir yetişkin eğitim kurumu olarak suffa. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 23-36).
2. Bozkurt, N. (2006). Yetişkin eğitim-öğretim metodu olarak sohbet. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 187-200).
3. Coşkun, S. (2005). Yetişkin eğitimi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tatbikatı. (içinde) *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*. (ss. 223-234).
4. Çalışkan, İ. (2006). Yetişkinlik dönemi eğitiminde Kur'an perspektifinden bir yaklaşım. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 335-356).
5. Çamdibi, M. (2006). Din eğitiminde yetişkinler ve şahsiyet terbiyesi. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 289-306).
6. Çelikel, B. (2013). Anlamli yetişkin olarak Vaiz. (içinde) *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. (ss. 560-565).
7. Dodurgalı, A. (2006). Yetişkin din eğitimi modeli. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 365-400).
8. Işıkdoğan, D. (2007). Yetişkin din eğitimi açısından Mevlana ve Mesnevi kıssalarının eğitsel değeri. (içinde) *Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu-Bildiriler-2*. (ss. 117-124).
9. Karasakal, Ş. (2011). Yetişkinlere kısa sürede Kur'an öğretimi –uygulama, yöntem ve teknikleri: Cami merkezli din eğitimi. (içinde) *Yecder 2. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri*. (ss. 113-131).
10. Kazıcı, Z. (2006). Ahilik ve yetişkinlik dönemi eğitimindeki yeri. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 57-76).
11. Kılavuz, M. A. (2006). Yetişkinlerin din eğitim programlarının planlanması. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 125-148).
12. Kılavuz, M. A. (2010). Kur'an Kursları ve yetişkin din eğitimi. (içinde) *Etkili Din Öğretimi*. (ss. 121-166).
13. Kılavuz, M. A. (2018). Yetişkinlik döneminde din eğitimi. (içinde) *Cunda Toplantıları-I: Din Dili Çalıştayı*. (ss. 147-154).
14. Köylü, M. (2006). Yetişkinlik dönemi eğitimi ve öğretiminin genel özellikleri. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 85-112).
15. Köylü, M. (2009). 21. yüzyılda yetişkin eğitimi: İmkân ve fırsatlar. (içinde) *4. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri-2*. (ss. 987-1003).

16. Köylü, M. (2010). Yetişkinlik dönemi din öğretimi. (içinde) *Etkili Din Öğretimi*. (ss. 103-120).

17. Köylü, M. (2013). Yetişkinlik dönemi din eğitiminin temel ilkeleri. (içinde) *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-2*. (ss. 67-86).

18. Özbek, A. (2006). Yetişkinlik dönemi eğitiminde aile bireylerinin yeri ve fonksiyonu. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 253-282).

19. Tosun, C. & Köseoğlu, S. (2018). Kadın yetişkinlerin din eğitiminde değerler eğitimi: Kur'an kursları örneği. (içinde) *3. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı*. (ss. 537-548).

20. Uysal, V. (2006). Yetişkinlikte dindarlık ve kültürel arka planı. (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. (ss. 207-246).

a.e. Çeviriler

Makalenin bu bölümünde yer verilen çevirilerin bibliyografik nitelme yazım formatı APA sistemine uygun olarak “yazar soyadı ve adı, yayın yılı, çevirilen makale adı, çeviren adı ve soyadı, dergi adı, cilt ve sayı, sayfa sayısı” biçiminde alfabetik dizilime göre düzenlenmiştir.

1. Moran, G. (2012). Yetişkin eğitimi dini olabilir mi? (çev. A. Çekin). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 402-415.

2. Fowler, J. W. & Dell, M. L. (2016). Bebeklikten yetişkinliğe inanç aşamaları: İnanç gelişimi teorisinin otuz yılı üzerine düşünceler. (çev. M. Ulu). *Bilimname Dergisi*, 30(1), 539-559.

3. Maltby, J. & Liza D. (2012). Maneviyât ile Eysenck'in kişilik boyutları arasındaki ilişki: İngiliz yetişkinler üzerine bir uygulama. (çev. M. Koç). *Bilimname Dergisi*, 22(1), 293-299.

4. McKenzie, L. (1995-1998). Yetişkin din eğitiminin konusu ve gâyeleri. (çev. İ. Yıldız). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 285-300.

5. Treloar, L. L. (2012). Engellilik, dini inançlar ve kilise: Engelli yetişkinlerin ve aile bireylerinin deneyimleri. (çev. M. Bahçekapılı). *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 211-230.

a.f. Ansiklopedi Maddeleri

Makalenin giriş bölümündeki sınırlılıklarda belirtilen kavramlar üzerinden yapılan literatür tarama verileri sonucunda, din psikolojisi perspektifinden yetişkinlik dönemini kapsayan herhangi bir ansiklopedi maddesine rastlanmamıştır.

S o n u ç

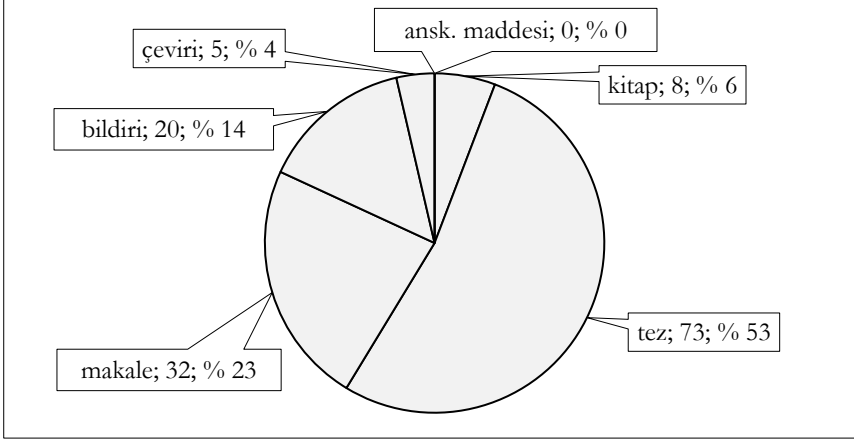
Dinsel gelişim, temelde bireyin inandığı aşkın varlıkla kurduğu bilinçli ilişkinin temelidir. Sözü edilen bu ilişki bilinç üzerine temellendirildiği için dinsel gelişim bilinçle ilgili her alanı etkilediği gibi onlardan da etkilenir. Bu bağlamda bütün gelişim alanları birbirleriyle ilişkili ve bütün olduğu gibi dinsel gelişim de bu diğer gelişim alanlarından ayrı düşünülemez (Karaca, 2016: 13). Bu çalışmanın sınırlılıklarından dolayı makalede sadece yetişkinlik dönemi üzerinde durulmuştur.

Benlik ve kişiliğine ilişkin farkındalık ve bilinç düzeyinin arttığı bu dönemde yetişkin birey psikolojik anlamda olgunlaşmak için içsel bir motivasyon geliştirebilir. Öte yandan dinin sadece inanç yönünü kabul edilip pratik/ibadet yönünü reddedebilir veya agnostik tavırlar sergileyebilir. Aynı şekilde yetişkin birey, benimsemiş olduğu dinsel inanç ve tutumlarının, orta yaş benlik krizini çözerek kendisini psikolojik olarak rahatlatmaması durumunda dini reddetme eğilimi gösterebilir. Özellikle ilk yetişkinlik döneminin başlarında, dinsel pratiklere yönelik gösterilen ilgisizlik, evlenip aile kurma sürecinin ardından orta yetişkinliğe doğru azalabildiği gibi suçluluk ve günahkârlık duygusunun da etkisiyle yeniden dine dönüş durumları görülebilir (Koç, 2008: 29).

Dinsel gelişim dönemleri üzerine yapılan Batı'daki araştırmalarda, bireyin en az dindar olduğu dönemin ilk yetişkinlik dönemi olduğu tespit edilmiştir. 18-30 yaşlar arasında dinsel ritüellerde kesin bir düşüş yaşanırken 30 yaş sonrasında bu ritüellerin uygulama sıklığında görece bir artış gözlenmiştir (Argyle & Beit-Hallahmi, 1975: 64-65'den akt. Hökeleki, 1998: 282-283). Bunun yanı sıra orta yetişkinlik döneminden sonra bireysel ilgi alanlarının heyecanını ve çekiciliğini kaybetmesi sonucunda yetişkin bireyin yaşamında oluşan anlam boşluğunu din doldurabilir. Yaşlılık dönemine girişi belirleyen son yetişkinlik döneminde ise dünyevi istek, hedef ve idealler gerçekleştirilmiş olup hayaller artık yerini birtakım gerçeklere ve görünmeyeni arama isteğine bırakabilir. İşte bu yeni arayış sonucu ölüm düşüncesiyle birlikte yetişkin bireyin dinsel tutum ve davranışlarında bir artış görülebilir (Hökeleki, 1998: 281-286).

Türk din psikolojisi çalışmalarında yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine bir literatür (1966-2021) taraması yapmayı amaçlayan bu makalede, dinsel gelişim dönemlerinden 'yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi' üzerine araştırma yapmayı planlayan araştırmacılar için kaynak tarama ihtiyacını gidermek de hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda konuyla ilgili oluşturulan bir görsel üzerinden kısaca yapılan bu çalışmadan elde edilen bulguların nitel analizleri aşağıdaki gibidir (bkz. Grafik-1).

Grafik-1:
Akademik ürünlerin türlerine göre nicel dağılımı

Yukarıdaki Grafik-1’de akademik ürünlerin türlerine göre nicel dağılımlarına bakıldığında, taranan kaynakların % 6’sını kitapların (n=8), % 53’ünü tezlerin (n=73), % 23’ünü makalelerin (n=32), % 14’ünü bildirilerin (n=20) ve % 4’ünü ise çevirilerin (n=5) oluşturduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan taramalarda hiç (n=0) ansiklopedi maddesi olmadığı saptanmıştır. Tüm bu nicel ürün çeşitliliğine göre toplamda 138 adet kaynağı tarandığı tespit edilmiştir.

Yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine (1966-2021) yapılan literatür taraması sonucunda genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye’de çocukluk ve ergenlik dönemine oranla söz konusu gelişim dönemi üzerinde daha az sayıda çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir (krş. Abay, 2020a: 181-218; Abay, 2020b: 161-220). Bu alanda yapılan çalışmaların nicel dağılımına bakıldığında din pedagoglarının din psikologlarına göre daha fazla, din sosyologlarının ise din psikologlarına göre daha az çalışmalarının olduğu görülmüştür. Bu duruma, yetişkinlik dönemi üzerine yapılan bilimsel çalışmaların daha çok kitap bölümleri içerisinde alt başlık şeklinde yer almasının da sebep olduğu söylenebilir. Ayrıca sadece yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi konusuna özel kitapların oldukça sınırlı sayıda olması da bu gelişim dönemiyle ilgili literatürün eksikliğine sebep olmaktadır.

Öte yandan yayın/araştırma başlığında direkt yetişkinlik dönemini çağrıştırmayan fakat içerik olarak din psikolojisini kapsayan disiplinler arası nitelikteki çalışmaların olduğu kaynak tarama aşamasında gözlemlenmiştir. Bu duruma bağlı olarak söz konusu çalışmalar, hacim olarak oldukça fazla olması sebebiyle bu araştırmanın sınırlılıkları gereği ilgili başlıklar altındaki akademik ürün listesine eklenmemiştir. Dolayısıyla

böyle bir yöntemsel zorunluluğun ve sınırlılığın da literatür oluşumunu olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Araştırma verilerinin analizi sonucunda yapılan değerlendirmeler çerçevesinde din psikolojisi alanında çalışan araştırmacı din psikologları için konuya ilişkin şu önerilerde bulunulabilir:

(i)-Literatür taramasından elde edilen verilere göre yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine yapılmış olan 59 yüksek lisans, 14 doktora tezi tespit edilmiştir. Din psikolojisi perspektifinden yetişkinlik dönemini temel alan ampirik desenli araştırmaların doktora düzeyinde daha fazla çalışılmasına akademik danışmanların teşviği ve desteği sağlanabilir.

(ii)-Türk din psikolojisi literatürünü zenginleştirmek için her yıl düzenli olarak yapılan din psikolojisi koordinasyon toplantılarında, yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi üzerine yapılacak tez çalışmalarını ve yayınlarını özendirmek amacıyla döneme özgü tematik konu eksenli bazı önerilerde bulunup prensip kararları alınabilir.

(iii)-Ayrıca düzenli aralıklarla söz konusu gelişim döneminde yapılan çalışmaların güncellenebilmesi amacıyla bibliyografi ve literatür çalışmaları sürdürülebilir. Böylece bu konu üzerine çalışacak din psikologlarının söz konusu kaynaklara erişimi ve literatür eksikliğine ilişkin problemleri daha kolay aşılabilir.

(iv)-Literatür taramasından elde edilen verilere göre daha çok yetişkinlik dönemi içerisinde çalışma alanı olarak ilk yetişkinlik üzerinde durulduğu görülmüş, orta ve ileri yetişkinlik dönemlerinin ise yeterli düzeyde akademik olarak çalışılmadığı tespit edilmiştir. Bu alt dönemlerdeki normal ve engelli popülasyondaki yetişkinlerin dinsel gelişim özellikleri de araştırılarak bundan sonraki din psikolojisi literatürüne kazandırılabilir.

(v)-Aynı zamanda taranan literatür araştırmaları göz önüne alındığında kitap ve çeviri çalışmalarının çok sınırlı sayıda olduğu gözlenmiştir. Hatta hiç ansiklopedi maddesi olmadığı bulgulanmıştır. Söz konusu bu akademik yayın türlerindeki eksiklikler, din psikolojisi araştırmacıları tarafından giderilebilir.

(vi)-Adı geçen bu gelişim dönemine ilişkin yapılacak araştırmalara güncel olarak öne çıkan sorunlar bağlamında da bazı çalışma konuları önerilebilir. Örneğin; yetişkinlik döneminde inanç krizi boyutunda de-

izm, ateizm ve agnostisizm ile anlam arayışı ilişkisi, cinsel kimlik bozuklukları ve istismar çeşitleri gibi çeşitli psikopatolojik sorunların sosyal psikolojik etkileri çalışılarak alan literatürüne eklenebilir.

Kaynaklar

Abay, K. C. (2020a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘çocukluk dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1958-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 181-218.

Abay, K. C. (2020b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘ergenlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1963-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 2, 161-220.

Ansiklopedi Madde Taraması. (2021). İslâm Ansiklopedisi, (<https://www.islamansiklopedisi.org.tr>). Erişim: Nisan 2021.

Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The social psychology of religion*. London: Routledge.

Hökekleli, H. (1998). *Din psikolojisi*. (3. baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Matbaacılık.

Karaca, F. (2016). *Dini gelişim psikolojisi*. Trabzon: Eser Matbaacılık.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. (31. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Kitap Taraması. (2021). Milli Kütüphane, (<https://www.mktup.gov.tr>). Erişim: Nisan 2021.

Koç, M. (2005). Din psikolojisi araştırmalarında ergenlik dönemi üzerine Türkçe yapılan çalışmalarla ilgili bir literatür incelemesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 41-69.

Koç, M. (2008). *Yetişkinlik döneminde dindarlık ile benlik kavramı değişkenleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurnaz, M. (2015). *İlk yetişkinlerde dini yönelim - mutluluk ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Makale Taraması. (2021a). Google Akademik, (<https://scholar.google.com.tr>). Erişim: Nisan 2021.

Makale Taraması. (2021b). İslâm Araştırmaları Merkezi, (<http://www.isam.org.tr>). Erişim: Nisan 2021.

Makale Taraması. (2021c). Dergi Park Akademik, (<https://dergipark.org.tr/tr>). Erişim: Nisan 2021.

Merter, M. (2017). *Dokuz yüz kath insan*. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Tez Tarama. (2021). Ulusal Tez Merkezi, (<https://tez.yok.gov.tr>).
Erişim: Nisan 2021.

Tokur, B. (2020). *Klasik ve güncel konularıyla din psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayıncılık.

Uysal, V. (2006). Yetişkinlikte dindarlık ve kültürel arka planı. [içinde] *Yetişkinlik dönemi eğitimi ve problemleri*. (ss. 207-246). ed. M. F. Bayraktar. İstanbul: Ensar Neşriyat.

